

Praxis 2023

Verpleegkundig Specialist Geestelijke Gezondheidszorg

EEN PAARDENMIDDEL

Laurence Schins

LAURENCE SCHINS (37) Laurence Schins is sinds mei 2023 gediplomeerd Verpleegkundig Specialist ggz. Laurence heeft de opleiding gevolgd bij GGzE.

In het eerste leerjaar is zij gestart bij GGzE Direct, een polikliniek voor volwassenen waarbij klachtgerichte behandeling centraal staat. In het tweede leerjaar werkte Laurence bij Centrum Autisme ambulante. De opleiding heeft ze afgerond bij De Dintel en De Reusel, twee klinieken waar mensen met psychotische stoornissen middellang tot langdurig verblijven. Tijdens haar onderzoek naar *equine assisted therapy* viel het Laurence op hoezeer dieren van toegevoegde waarde kunnen zijn bij de behandeling van mensen met psychische klachten. Het is dan ook haar doel om meer ruimte voor te creëren voor animal assisted therapy binnen de psychiatrie, zowel wat betreft behandelingen als wetenschappelijk onderzoek.

SAMENVATTING

DOEL Inzicht krijgen in ervaringen van cliënten van GGzE met *equine-assisted therapy* (EAT) om zo EAT te optimaliseren en mogelijk gevonden thema's te vertalen naar andere therapievormen. Dit zou behandelingen kunnen verbeteren, en daarmee bijdragen aan het herstel en de kwaliteit van leven van cliënten. Secundair geeft het onderzoek meer inzicht in de relevantie van EAT voor GGzE en levert het een bijdrage aan de bestaande theorievorming omtrent EAT. Ook worden aanbevelingen voor vervolgonderzoek gedaan.

METHODE Kwalitatief onderzoek middels een thematische analyse van diepte-interviews met een Gelegenheidssteekproef (n=8).

RESULTAAT Participanten ervaren EAT als positief. Steun en afleiding van het paard zorgen samen met de erkenning en openheid vanuit het spiegelgedrag voor een groter gevoel van veiligheid. Dit heeft een positief effect op de therapeutische relatie. De directe feedback vanuit het spiegelen helpt bij het herkennen van emoties en het aanleren en bestendigen van nieuwe vaardigheden.

CONCLUSIE Het grotere gevoel van veiligheid en erkenning door de aanwezigheid van het paard, gecombineerd met feedback vanuit het spiegelen, maakt dat participanten EAT ervaren een prettige vorm van behandeling waar ze veel aan hebben. De contra-indicaties zijn minimaal. Meer onderzoek is geïndiceerd.

TREFWOORDEN *animal-assisted therapy*, *equine-assisted therapy*, diertherapie, paardentherapie, ervaringen.

Een paardenmiddel

Een thematische analyse van ervaringen van cliënten van GGzE met *equine-assisted therapy*

ONDERZOEK

INLEIDING

Aanleiding en achtergrond

De Graaf et al. (2012) refereren aan Bijl et al. (1998b) waarbij ze aangeven dat vier op de tien personen in de Nederlandse bevolking in hun leven te maken krijgen met psychische problemen. De meesten van deze personen die hulp zoeken krijgen een vorm van verbale therapie aangeboden. Er zijn echter mensen die moeite hebben met het verwerken van verbale informatie, of door negatieve levenservaringen moeilijk een samenwerkingsrelatie op te bouwen. Hierdoor kan het langer duren om tot een effectieve behandeling te komen en/of zijn behandelingen niet zo effectief als ze zouden kunnen zijn.

Animal-assisted therapy (AAT) is een therapeutische interventie met een

dier, uitgevoerd door een zorgprofessional (Delta Society, 2020). AAT is, onder andere, effectief bevonden als behandeling van psychiatrische stoornissen (Nimer & Lundahl, 2007). *Equine-assisted therapy* (EAT) reflecteert met een cliënt op de interactie tussen een paard en de cliënt (HorSense, 2021). Als prooi-, vlucht- en kudde-dieren reageren paarden sensitief op hun omgeving. Ze merken ingehouden spanning en emoties op, en laten dit met hun gedrag zien. Dit wordt 'spiegelen' genoemd. Daarnaast zorgen paarden instinctief voor hun kudde omdat ze er baat bij hebben dat alle leden van de kudde gezond en stabiel zijn. Wanneer mensen zich tussen de kudde begeven zijn zij voor de paarden er onderdeel van.

Er is onderzoek gedaan naar de werking van EAT bij diverse doelgroepen. Zo blijkt EAT een zinvolle interventie bij het verbeteren van sociale vaardigheden, plannen en organiseren bij autismespectrumstoornis (ASS) (Anderson & Meints, 2016; Borgi et al., 2016; Gabriels et al., 2015; Llam-bias et al., 2016; Malcom et al., 2017). Bij aandachtsdeficiëntie-/hyperactiviteitsstoornis verbetert de impulscontrole en vermindert de hyperactiviteit (Garcia-Gomez et al., 2016; Jang et al., 2015). Bij posttraumatische stressstoornis (PTSS) geeft EAT verlichting van symptomen (Earles et al., 2015). EAT werkt positief op zelfvertrouwen, activering, sociale vaardigheden, plezier, en medicatietrouw, en is geassocieerd met een afname van positieve en negatieve symptomen, agressie en indicatie voor opname bij schizofre-

nie (Cerino et al., 2011; Jormfeldt & Carlsson, 2018). EAT is geassocieerd met een afname van symptomen bij een gecombineerd beeld van trauma en persoonlijkheidsproblematiek en is een alternatief voor cliënten met wie lastig een samenwerkingsrelatie is op te bouwen (Kovács et al., 2020). Ook bij mensen een sociale angststoornis zijn symptomen verminderd met EAT (Alfonso et al., 2015).

In bovengenoemde onderzoeken staan de effecten van EAT helder beschreven. Er is echter geen eenduidige theorievorming over wat bijdraagt aan deze effecten (Fine, 2019). Hiervoor is meer kennis omtrent de ervaringen van cliënten en onderliggende concepten nodig.

Probleemstelling

GGzE biedt EAT aan bij de Paardenhoeve, voornamelijk voor cliënten bij wie andere behandelingen onvoldoende resultaat hebben gehad. Moeite met het verwerken van verbale informatie en/of moeite met het aangaan van een samenwerkingsrelatie met een therapeut spelen hierbij een rol. Met EAT behalen cliënten alsnog behandelresultaten, wat bijdraagt aan hun herstel en kwaliteit van leven. Welke ervaringen van cliënten meespelen in het succes van de behandeling en hoe cliënten van GGzE EAT in het algemeen ervaren is onbekend.

Onderzoekdoel

Het doel van dit onderzoek was inzicht krijgen in de ervaringen van cliënten van GGzE met EAT. Zo kunnen de effecten mogelijk geoptimaliseerd wor-

den en kunnen bevindingen bijdragen aan verbetering van andere therapievormen. Dit geeft betere behandel mogelijkheden voor mensen met psychiatrische stoornissen, waardoor de kans op herstel toeneemt en de kwaliteit van leven verbetert. Secundair wordt de relevantie van EAT voor GGzE inzichtelijker. Wetenschappelijk onderzoek levert tevens een bijdrage aan bestaande kennis en theorievorming omtrent EAT. Er kunnen aanbevelingen voor vervolgonderzoek (bij voorkeur bij GGzE) worden gedaan.

Onderzoeksvraag

Hoe ervaren cliënten van GGzE EAT bij de Paardenhoeve?

METHODE

Onderzoeksdesign

Dit onderzoek richt zich met open interviews op ervaringen van cliënten en valt daarmee onder kwalitatief onderzoek (Baarda et al., 2013; Polit & Beck, 2017). Voor data-analyse is de thematische analyse van Verhoeven (2020) gebruikt. Deze is geschikt is voor een kritische, open benadering en een kernachtige beschrijving van gegevens (Polit & Beck, 2017; Verhoeven, z.d.).

Onderzoeksveld

Bij de Paardenhoeve werken drie therapeuten met een geaccrediteerde post hbo-opleiding tot paardencoach. Door hun vooropleiding, in combinatie met de opleiding tot paardencoach, voldoen hun behandelingen van cliënten aan de definitie van EAT.

In principe zijn alle cliënten van GGzE met een behandelvraag welkom bij de

Paardenhoeve. EAT kan indien nodig plaatsvinden terwijl paard en cliënt van elkaar zijn gescheiden door een omheining. Agressief of onvoorspelbaar gedrag van de cliënt is daarom slechts een contra-indicatie als dit ondanks de afscheiding gevaar oplevert voor het paard, de cliënt of de therapeut. Andere (gedeeltelijke) contra-indicaties zijn een allergie voor paarden, angst voor paarden of een toestandsbeeld met forse manie of psychose waardoor de therapie niet beklijft.

Tijdens de EAT vertonen de paarden natuurlijk gedrag, zelfs binnen aangeleerde vaardigheden zoals bereden worden of het doen van praktijkoefeningen is. De therapeuten zijn getraind in het herkennen van stresssignalen bij paarden en handelen altijd in het belang van het paard. Hierdoor is het risico op overbelasting van het paard laag.

Onderzoekspopulatie

De doelpopulatie bestaat uit volwassenen met een psychiatrische stoornis die EAT als deelbehandeling krijgen. De therapeuten van de Paardenhoeve hebben cliënten geselecteerd op de in Tabel 1 omschreven in- en exclusiecriteria. Geschikt bevonden cliënten zijn benaderd voor deelname aan het onderzoek.

De contactgegevens van de zestien cliënten die interesse hadden zijn met toestemming doorgegeven aan de onderzoeker. De participanten van dit onderzoek zijn geselecteerd door middel van een gelegenhedssteekproef (Polit & Beck, 2017). Na acht interviews kwamen geen nieuwe thema's meer

Tabel 1*Inclusie- en exclusiecriteria*

Inclusiecriteria	Exclusiecriteria
Leeftijd minimaal 18 jaar	Acute crisis in de vorm van psychose of manie
Minimaal 5 sessies EAT gehad in een in 2021 lopende EAT-behandeling	(Vermoeden van) zwakbegaafdheid of (licht) verstandelijke beperking (LVB)
Beheersing van de Nederlandse taal	

naar voren en was er sprake van data-saturatie (Polit & Beck, 2017). Tijdens het interview bleek dat één participant naar de Paardenhoeve verwezen was vanuit het behandelcentrum voor LVB, ondanks dat LVB een exclusie criterium is. Met de senior onderzoeksbegeleider is de mogelijkheid van selectiebias zorgvuldig besproken. LVB is een exclusie criterium omdat de combinatie LVB en een psychiatrische stoornis vaak een andere wijze van bevragen noodzakelijk maakt. Het interview met deze persoon week qua vraagstelling niet af van de overige interviews, zodat het interview geïnccludeerd is.

Dataverzameling

Dataverzameling en data-analyse bij kwalitatief onderzoek is een iteratief proces. Hierdoor kan gereflecteerd worden op de interviews en kunnen nieuwe inzichten en thema's meegenomen worden naar volgende interviews (Verhoeven, 2020).

Dataverzameling vond plaats middels open interviews (Baarda et al., 2013; Mortelmans, 2013). Eén interview is

telefonisch afgenomen, op verzoek van de participant. Andere interviews hebben bij participanten thuis plaatsgevonden of in een gespreksruimte van GGzE, afhankelijk van de voorkeur van de participant. De interviews duurden tussen de 25 en 75 minuten (Polit & Beck, 2017).

Er is gebruik gemaakt van twee digitale voicerecorders. Er zijn geen andere hulpmiddelen gebruikt. Participanten werden geïnterviewd nadat zij een toestemmingsverklaring hadden ondertekend (Mortelmans, 2013).

Data-analyse

De interviews zijn verwerkt tot verbatim transcripten en geanalyseerd middels de thematische analyse (Verhoeven, 2020). De thematische analyse bestaat uit drie fases, die elk bestaat uit twee stappen. De eerste fase richt zich op ontdekken, waarbij de stappen bestaan uit het verkennen van de interviews en het coderen van mogelijk relevante onderdelen. In de tweede fase gaat het om het reduceren van de hoeveelheid informatie, waarbij de

stappen bestaan uit het thematiseren van de codes en het reviseren en verfijnen van deze thema's. De derde fase bestaat uit reflecteren, waarin thema's worden vastgesteld en gestructureerd, zodat de onderzoeksresultaten gepresenteerd kunnen worden.

De ontdekkingsfase is na elke twee interviews herhaald. Na vier interviews is gestart met de reductiefase. Bij de analyse is gebruikgemaakt van het programma ATLAS.ti, versie 9 (Muhr, 2022). Bij het zevende interview leken geen nieuwe thema's meer naar voren te komen, waarna nog één interview is afgenomen. Dit bevestigde dat er sprake was van datasaturatie (Polit & Beck, 2017). Hierna heeft de reflectiefase plaatsgevonden en zijn de onderzoeksresultaten vastgesteld.

Methodologische kwaliteit

Guba en Lincoln (1994) hanteren vijf criteria om de betrouwbaarheid (*trustworthiness*) van kwalitatief wetenschappelijk onderzoek te beschrijven: geloofwaardigheid (*credibility*), overdraagbaarheid (*transferability*), afhankelijkheid (*dependability*), overtuigingskracht (*confirmability*) en echtheid (*authenticity*) (Polit & Beck, 2017). In Tabel 2 staat omschreven hoe daar in het onderzoek inhoud aan is gegeven.

Ethische verantwoording

Omdat het onderzoek niet onder de Wet medisch-wetenschappelijk onderzoek met mensen valt, hoefde geen beoordeling plaats te vinden door de Medisch Ethische Toetsingscommissie (CCMO, z.d.). Wel is het onderzoeksvoorstel beoordeeld en goedgekeurd door de

Wetenschapscommissie van GGzE. In dit onderzoek zijn de ethische basisprincipes 'respect voor menselijke waardigheid', 'weldadigheid' en 'rechtvaardigheid' op onderstaande manieren geborgd (*National Commission for the Protection of Human Subjects of Biomedical and Behavioral Research*, 1979):

- Er is een zorgvuldig samengestelde informatiebrief verstrekt.
- Voor- en nadelen van deelname zijn benoemd. Indien het vermoeden bestond dat deelname te belastend zou zijn, is dit besproken met de participant.
- Voorafgaand aan het interview is een toestemmingsverklaring verkregen, waarbij gecheckt is of de informatie begrepen is. Vrijwilligheid van deelname werd benadrukt, met de mogelijkheid voor participanten om zich te allen tijde terug te trekken.
- Aan de wensen van participanten omtrent de afname van het interview en de member checks is volledig tegemoetgekomen.
- Data zijn geanonimiseerd door te categoriseren op datum van afname. Omdat bij het beschrijven van de resultaten in kwalitatief onderzoek gebruik gemaakt wordt van letterlijke citaten, is niet te voorkomen dat verhalen van participanten mogelijk herkend worden (Mortelmans, 2013). Participanten zijn hierover ingelicht in de toestemmingsverklaring.
- Data zijn opgeslagen op de digitaal beveiligde server van GGzE en worden vijf jaar bewaard.

RESULTATEN

De Gelegenheidssteekproef bestaat uit vijf vrouwen en drie mannen. De leef-

Tabel 2

Criteria en strategieën voor methodologische kwaliteit

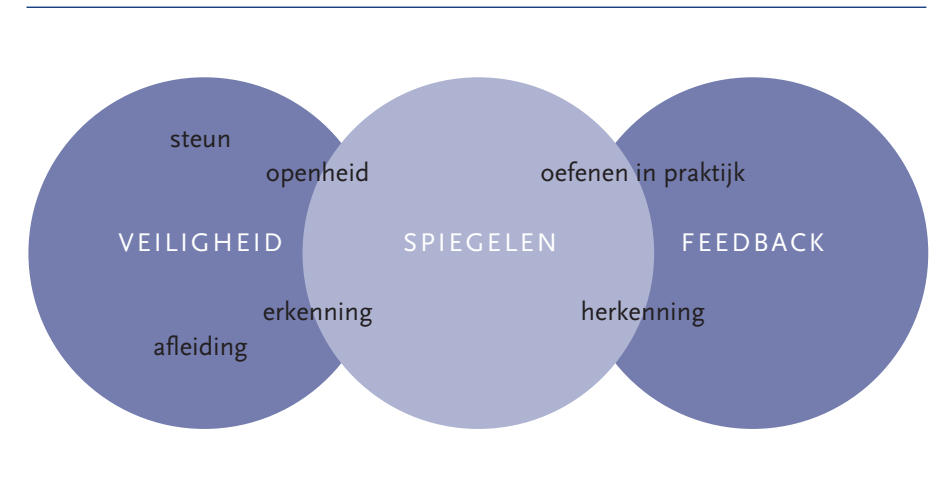
Strategie	Geloofwaardigheid	Overdraagbaarheid	Afhankelijkheid	Overtuigingskracht	Echtheid
Gedurende het gehele onderzoek heeft de onderzoeker een reflectief logboek bijgehouden (Wall, Glenn, Mitchinson, & Poole, 2004).	X				X
De senior onderzoeksbegeleider heeft de onderzoeker onderworpen aan een bracketing interview (Polit & Beck, 2017).	X				X
De geluidsopnames zijn letterlijk getranscribeerd (Polit & Beck, 2017).	X				X
Datasaturatie is behaald (Polit & Beck, 2017).	X	X			
Na codering van de interviews en na het vaststellen en structureren van de resultaten vond een membercheck plaats (Polit & Beck, 2017).	X		X		
Onderzoekerstrangulatie: de eerste twee interviews zijn zowel door de onderzoeker als door de senior onderzoeksbegeleider geanalyseerd. (Polit & Beck).	X			X	
De data-analyse vond plaats in een iteratief proces (Verhoeven, 2020).			X		
Peer overleg: <i>peer consultation</i> van de senior onderzoeksbegeleider met betrekking tot waardenvrijheid en kwaliteit van de interviews en interpretatie van de data. Interpretaties van de data zijn tevens gecheckt door een medestudent in een <i>peer review</i> (Polit & Beck, 2017; Verhoeven, 2020).	X			X	
Er zijn citaten gebruikt voor een rijke beschrijving (<i>thick description</i>) (Lincoln & Guba, 1985; Polit & Beck, 2017; Verhoeven 2020).	X			X	X
Er was <i>case to case transfer</i> binnen de onderzoekspopulatie (Baarda et al., 2013; Verhoeven, 2020).		X			

tijd varieert van 19 tot 64 jaar. Er was sprake van de volgende psychiatrische stoornissen: ASS (3x), PTSS en andere traumagerelateerde stoornissen (5x), depressieve stoornis (4x), angst- en paniekstoornis (3x), borderlinepersoonlijkheidsstoornis (1x), stoornis in middelengebruik (1x).

Alle participanten geven aan dat hun ervaring met EAT positief is. De therapie heeft hen een verbetering van kwaliteit van leven en afname van klachten gegeven waar andere therapie dat niet kon bewerkstelligen. Op de vraag wat EAT voor de participanten heeft betekend geven twee participanten aan

FIGUUR 1

Thema's en samenhang

dat EAT de reden is dat ze geen suïcide hebben gepleegd of zijn overleden aan een overdosis. Voor twee participanten zijn hun klachten door EAT dusdanig afgenomen dat ze konden stoppen met hun psychofarmaca. Eén persoon is abstinert geworden van drugsgebruik.

P3 & P5: 'Het heeft mijn leven gered.'

Herhaaldelijk wordt betoogd dat het paard een onmisbaar onderdeel is van de behandeling.

P8: 'Mensen kunnen heel veel mooie dingen vertellen. En dan ben je ook wel geneigd om daar naar te luisteren en er in mee te gaan. Maar dat paard dat brengt voor mij iets. Mensen denken altijd veel teveel. Dieren die gaan gewoon. Daar leer ik dan iets van.'

P7: 'Ik heb wel het idee dat het paard extra diepte geeft en dat is een element dat natuurlijk ontbreekt als je met zijn tweeën bent.'

In de interviews zijn zes subthema's gevonden die samen drie hoofdthema's vormen (zie Figuur 1). De subthema's *steun*, *afleiding*, *openheid* en *erkenning* vormen samen het hoofdthema *veiligheid*. *Openheid* en *erkenning* vormen samen met de subthema's *oefenen in de praktijk* en *herkenning* het tweede hoofdthema *spiegelen*. *Oefenen in de praktijk* en *herkenning* vormen het derde hoofdthema: *feedback*.

Steun

Participanten ervaren steun door de nabijheid en de reacties van het paard. Deze steun neemt men makkelijker aan van het paard dan van een mens, want de meeste participanten zeggen weinig

vertrouwen in mensen te hebben. Een paard (ver)oordeelt niet, in tegenstelling tot mensen, aldus de meerderheid van de participanten. Dit creëert een veilige omgeving, die bijdraagt aan een sterke therapeutische relatie.

P1: *'Dat paard dat legt zijn hoofd op je schouder om je steunen en hij gaat ook daadwerkelijk achter je staan. Dat is symbolisch, ik sta achter jou, je hoeft niet bang te zijn, ik help jou hier doorheen.'*

P3: *'Waar ik zoveel aan heb is dat het paard mij onvoorwaardelijke liefde geeft waardoor ik me veel makkelijker open kan stellen. Naar degene die de therapie geeft, degene die mij moet helpen. Ik heb heel veel hulpverleners gehad in mijn leven en niks klikte echt. Op een gegeven moment hebben ze ook gezegd dat ik onbehandelbaar was. Als je ziet wat er veranderd is in die periode dat ik EAT heb, dat is ongelooflijk.'*

Afleiding

Afleiding in de vorm van interactie en activiteiten met het paard wordt door participanten als aangenaam ervaren. Ze kunnen tijdens de therapie makkelijker over hun emoties praten omdat ze door de aanwezigheid van het paard in het hier en nu gehouden worden. Dat maakt EAT laagdrempeliger dan reguliere therapie (of 'praatherapie', zoals een aantal dat noemden).

P4: *'En je bent continu bezig, dus je bent continu uit je hoofd aan het stappen want je moet focussen op het paard. Je moet gaan rijden en bent aan het letten op wat het paard doet, hoe de energie van het paard is, . . . Het is nog steeds*

helemaal op jou gericht maar het is wel dat je niet alleen maar op jou hoeft te focussen dus dat maakt het gewoon een stuk minder zwaar.'

Openheid

Participanten geven aan dat ze opener zijn over wat ze voelen doordat het paard hun emoties spiegelt. Ze zeggen dat het onmogelijk is om emoties te verbergen voor de therapeut en voor henzelf, en ervaren dit als positief.

P2: *'Het is confronterend maar het is wel fijn. Voor iemand die het heel moeilijk vindt om zijn emoties duidelijk te krijgen, wat dus wel belangrijk is voor therapie en je hulpvraag, is het fijn dat er een paard is wat je vertelt dat het heel leuk is dat je positieve dingen wil voelen, maar dat is niet wat er echt gebeurt.'*

Herkenning

Ook zijn er participanten die hun eigen emoties niet serieus nemen of niet goed kunnen duiden. Door het spiegelen van het paard worden hun emoties zichtbaar gemaakt voor henzelf. Het spiegelen helpt emoties te herkennen en woorden te geven aan wat men ervaart.

Erkenning

Alle participanten hebben het gevoel ervaren dat ze als aansteller werden gezien. Door het spiegelen van hun emoties door het paard, ervaren ze erkenning voor wat ze voelen.

P1: *'Het paard bevestigt wat ik zeg. Dan word ik ook meteen serieus genomen, want het is niet dat ik zeg dat het slecht gaat en me niet lekker voel, en*

dat het paard dan vrolijk rond aan het huppelen is.'

Oefenen in de praktijk

Het paard reageert sensitief op veranderingen in hoe participanten met emoties omgaan. Wanneer participanten een emotie onderdrukken, vertoont het paard ander gedrag dan wanneer ze deze emotie voelen (en zo congruent zijn in emotie en gedrag). Dit helpt de cliënt nieuwe leerervaringen op te doen. De directe feedback van het paard zorgt er volgens participanten voor dat praktijkoefeningen binnen de EAT makkelijk opgepikt worden en meegenomen worden naar het dagelijks leven.

P8: *'In het begin toen ik stond te trekken [aan het paard], ik wilde eigenlijk dat ze gewoon meekwam maar ik wilde haar geen pijn doen. En ik was bang dat ik iets verkeerd deed. Dat kom ik ook in het dagelijks tegen, dat ik af en toe te bang ben dat ik iemand iets aan doe of iemand bang maak of wat dan ook. En dat heb ik dus op die manier al redelijk los kunnen laten, zo van, ik heb niet de intentie om kwaad te doen. Maar ik mag wel laten zien wat ik van iemand verwacht.'*

DISCUSSIE

Methode

Door de in Tabel 2 genoemde strategieën is getracht de betrouwbaarheid zo groot mogelijk te maken. De nauwe samenwerking van de onderzoeker met de senior onderzoeker en medestudent is echter een mogelijk minpunt. Zij waren eveneens goed ingelezen in het onderzoeksonderwerp. Toch is op alle momenten getracht kritisch te blijven,

en is de nauwe samenwerking en het kritisch blijven kijken elke bijeenkomst onderwerp van gesprek geweest. Een thematische analyse heeft een beperkte overdraagbaarheid. Dit wordt in dit geval versterkt doordat het onderzoek in een kleine setting plaatsvond en de steekproef van acht personen ook klein te noemen is (Polit & Beck, 2017; Verhoeven, 2020). Binnen de steekproef was er sprake van datasaturatie, maar er kan niet met zekerheid worden gezegd dat er geen nieuwe gegevens naar voren zouden zijn gekomen wanneer meer interviews waren afgenomen. Daarnaast is het een beperking dat een thematische analyse niet per definitie theorievormend is (Verhoeven, z.d.). Door zowel inductief als deductief te werken, is getracht bij te dragen aan theorievorming. Er kwam geen negatieve case voor in de gelegenheidssteekproef. De therapeuten is gevraagd of er cliënten waren die niet tevreden waren over EAT. Dit was niet het geval.

Inhoudelijk

Er is nog geen eenduidig theoretisch kader dat de therapeutische invloed van dieren verklaart. Wel is duidelijk dat dieren steun en afleiding geven, wat bijdraagt aan een betere therapeutische relatie (Fine, 2019). De kwaliteit van de therapeutische relatie heeft een direct verband met de uitkomst van behandeling (Flückiger et al., 2020). Dit blijkt inderdaad uit de onderzoeksresultaten, want de participanten geven unaniem minder klachten te ervaren. Daarnaast benoemen ze verbetering van de kwaliteit van leven.

Er zou beargumenteerd kunnen worden dat dierenliefhebbers EAT sneller als positief ervaren dan mensen die niet van dieren houden. Er zijn geen verschillen in ervaringen gevonden tussen de uitgesproken dierenliefhebbers en de mensen die aangaven niets te hebben met paarden.

CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN

Participanten ervaren EAT bij de Paardenhoeve als prettig en helpend. Uit dit onderzoek blijkt dat hierbij een aantal thema's van belang zijn. Het paard geeft steun en afleiding, en zorgt samen met de erkenning en openheid door het spiegelen voor een groter gevoel van veiligheid. Deze veiligheid versterkt volgens participanten de therapeutische relatie. Het spiegelen geeft handvatten voor het herkennen van emoties en het oefenen in de praktijk. Deze directe feedback van het paard helpt bij het ontwikkelen en bestendigen van nieuwe vaardigheden.

Het is onbekend op welke manier EAT bij andere psychiatrische problematieken van toegevoegde waarde kan zijn. Hier is nog onvoldoende wetenschappelijk onderzoek naar gedaan. Vervolgonderzoek naar de inzetbaarheid van EAT wordt aanbevolen.

Dit onderzoek richtte zich op ervaringen. De naar voren gekomen thema's geven duidelijke doch voorzichtige aanknopingspunten voor theorievorming. Verder kwalitatief onderzoek om bij te dragen aan de theorievorming omtrent de therapeutische invloed van dieren in het algemeen en paarden in

het bijzonder is geïndiceerd. Kwantitatief onderzoek wordt aangeraden om naast ervaringen ook meetbare resultaten vast te stellen, om zodoende de bevindingen meer stevigheid te geven dan wel te ontkrachten. Tevens is het interessant te onderzoeken hoe therapeuten de beschreven thema's kunnen vertalen naar therapie zonder paard, en of andere vormen van diertherapie dezelfde ervaringen geven.

LITERATUURLIJST

Alfonso, S. V., Alfonso, L. A., Llabre, M. M., & Fernandez, M. I. (2015). Project Stride: An Equine-Assisted Intervention to Reduce Symptoms of Social Anxiety in Young Women. *Explore*, 11(6), 461-467. <https://doi.org/10.1016/j.explore.2015.08.003>

Anderson, S., & Meints, K. (2016). Brief report: The effects of equine-assisted activities on the social functioning in children and adolescents with autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 46(10), 3344-3352. <https://dx.doi.org/10.1007%2Fs10803-016-2869-3>

Baarda, B., Bakker, E., Julsing, M., Fischer, T., Peters, V., & Van der Velden, T. (2013). *Basisboek Kwalitatief Onderzoek: Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek* (3e druk). Noordhoff.

Borgi, M., Loliva, D., Cerino, S., Chiarotti, F., Venerosi, A., Bramini, M., Nonnis, E., Marcelli, M., Vinti, C., De Santis, C., Bisacco, F., Fagerlie, M., Frascarelli, M., & Cirulli, F. (2016). Effectiveness of a Standardized Equine-Assisted Therapy Program for Children With Autism Spectrum Disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 2010(46), 1-9. <https://doi.org/10.1007/s10803-015-2530-6>

- CcMO. (z.d.). *Uw onderzoek, wmo-plichtig of niet?* Geraadpleegd op 28 mei 2022, van <https://www.ccmo.nl/onderzoekers/wet-en-regelgeving-voor-medisch-wetenschappelijk-onderzoek/uw-onderzoek-wmo-plichtig-of-niet>
- Cerino, S., Cirulli, F., Chiarotti, F., & Scripa, S. (2011). Non conventional psychiatric rehabilitation in schizophrenia using therapeutic riding: the FISE multicentre Pindar project. *Ann Ist Super Sanita*, 47(4), 409-414. https://doi.org/10.4415/ann_11_04_13
- De Graaf, R., Ten Have, M., Van Gool, C., & Van Dorsselaer, S. (2012). Prevalentie van psychische aandoeningen en trends van 1996 tot 2009; resultaten van NEMESIS-2.1. *Tijdschrift voor Psychiatrie*, 54(1), 27-38. Geraadpleegd op 13 oktober 2020, van <https://www.tijdschriftvoorpsychiatrie.nl/media/5/tvp12-01-p27-38.pdf>
- Delta Society. (2020). *Terminology*. Geraadpleegd op 13 oktober 2020, van <https://petpartners.org/learn/terminology/>
- Earles, J. L., Vernon, L. L., & Yetz, J. P. (2015). Equine assisted therapy for anxiety and posttraumatic stress symptoms. *Journal of Traumatic Stress*, 28(2), 149-152. <https://doi.org/10.1002/jts.21990>
- Fine, A. (2019). *Handbook on Animal Assisted Therapy. Foundations and guidelines for animal assisted interventions* (5th edition). Academic Press.
- Flückiger, C., Rubel, J., Del Re, A. C., Horvath, A. O., Wampold, B. E., Crits-Christoph, P., Atzil-Slonim, D., Compare, A., Falkenström, F., Ekeblad, A., Errázuriz, P., Fisher, H., Hoffart, A., Huppert, J. D., Kivity, Y., Kumar, M., Lutz, W., Muran, J. C., Strunk, D. R., . . . Barber, J. P. (2020). The reciprocal relationship between alliance and early treatment symptoms: A two-stage individual participant data meta-analysis. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 88(9), 829-843. <https://doi.org/10.1037/ccp0000594>
- Gabriels, R. L., Pan, Z., Dechant, B., Agnew, J. A., Brim, N., & Mesibov, G. (2015). Randomized controlled trial of therapeutic horseback riding in children and adolescents with autism spectrum disorder. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 54(7), 541-549. <https://doi.org/10.1016/j.jaac.2015.04.007>
- Garcia-Gomez, A., Rodriguez-Jimenez, M., Guerrero-Barona, E., Rubio-Jimenez, J. C., Garcia-Pena, I., & Moreno-Manso, J. (2016). Benefits of an experimental program of equestrian therapy for children with ADHD. *Research in Developmental Disabilities*, 59(2016), 175-185. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2016.09.003>
- Guba, E., & Lincoln, Y. (1994). Competing paradigms in qualitative research. In: N. Denzin & Y. Lincoln, (Red.). *Handbook of qualitative research* (pp. 105-117). Sage.
- HorSense. (2021). HorSense studiegids 2021. Geraadpleegd op 20 februari 2021, van <https://www.yumpu.com/nl/document/read/65207150/horsense-studiegids-2021>
- Jang, B., Song, J., Kim, J., Kim, S., Lee, J., Shin, H., Kwon, J., Kim, Y., & Joung, Y. (2015). Equine assisted activities and therapy for treating children with attention-deficit-/hyperactivity disorder. *Journal of Alternative and Complementary Medicine*, 21(9), 546-552. <https://doi.org/10.1089/acm.2015.0067>
- Jormfeldt, H., & Carlsson, I. (2018). Equine-Assisted Therapeutic Interventions Among Individuals Diagnosed With Schizophrenia. A Systematic Review. *Issues in Mental Health Nursing*, 39(8), 647-656. <https://doi.org/10.1080/01612840.2018.1440450>
- Kovács, G., Van Dijke, A., & Enders-Slegers, M. (2020). Psychodynamic Based Equine-Assisted Psychotherapy in Adults with Intertwined Personality Problems and Traumatization: A Systematic Review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(6), 5661. <https://doi.org/10.3390/ijerph17165661>
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic Inquiry*. Sage Publications.
- Llambias, C., Magill-Evans, J., Smiths, V., & Warren, . (2016). Equine assisted occupational therapy: Increasing engagement for children with autism spectrum disorder. *American Journal of Occupational Therapy*, 70(6), 1-9. <https://doi.org/10.5014/ajot.2016.020701>
- Malcolm, R., Ecks, S., & Pickersgill, M. (2017). 'It just opens up their world': autism, empathy, and the therapeutic effects of equine interactions. *Anthropology & Medicine*, 25(2), 220-234. <https://doi.org/10.1080/13648470.2017.1291115>
- Mortelmans, D. (2013). *Handboek kwalitatieve onderzoeksmethoden*. Acco.
- Muhr, T. (2022). *ATLAS.ti* (Version 9). [Computerprogramma]. ATLAS.ti Scientific Software Development GmbH. Geraadpleegd op 8 mei 2022, van <https://atlasti.com/>
- National Commission for the Protection of Human Subjects of Biomedical and Behavioral Research. (1979). *The Belmont Report*. Geraadpleegd op 14 maart 2020, van <https://www.hhs.gov/ohrp/regulations-and-policy/belmont-report/read-the-belmont-report/index.html>
- Nimer, J., & Lundahl, B. (2007). Animal-Assisted Therapy: A Meta-Analysis. *Anthrozoös*, 20(3), 225-238. <https://doi.org/10.2752/089279307X224773>
- Polit, D. F., & Beck, C. T. (2017). *Nursing Research. Generating and Assessing Evidence for Nursing Practice* (10th edition). Wolters Kluwer.
- Verhoeven, N. (z.d.). *Waar staat thematische analyse in kwalitatief onderzoek?* Geraadpleegd op 6 mei 2022, van <https://www.nelverhoeven.nl/actueel/209-336-Waar-staat-thematische-analyse-in-kwalitatief-onderzoek>

Verhoeven, N. (2020). *Thematische analyse. Patronen vinden bij kwalitatief onderzoek*. Boom.

Wall, C., Glenn, S., & Mitchinson, S., & Poole, H. (2004). Using reflective diary to develop bracketing skills during a phenomenological investigation. *Nurse Researcher*, 11(4), 20-29. <https://doi.org/10.7748/nr2004.07.11.4.20.c6212>